

Univerzální koncepce modality a její aplikace na španělský modální systém*

Dana Kratochvílová (Praha)

THE UNIVERSAL CONCEPT OF MODALITY AND ITS APPLICATION TO THE SPANISH MODAL SYSTEM

This article analyses the concept of modality presented by Palmer (1986). Over the years since its publication it has become a universal instrument for describing modality across different languages. The basic contrast between epistemic and deontic modality is nowadays generally accepted. This article focuses primarily on modality in Spanish although it analyses this field in other languages as well (Italian, Romanian and English). By contrasting these four languages the article attempts to answer the question whether a universal terminology can be proved sufficient for the exhaustive description of the modal system of one particular language. The results of the analysis lead to the conclusion that a uniform approach to modality is not ideal because it does not take into consideration specific aspects of a concrete language and its particular way of expressing modality.

KEYWORDS

epistemic modality, deontic modality, Spanish, Italian, Romanian

KLÍČOVÁ SLOVA

epistémická modalita, deontická modalita, španělština, italština, rumunština

1. ÚVOD

Většina současných lingvistických prací, které se věnují otázkám modality, ať už ve španělštině či dalších románských jazycích, pracuje s univerzálním pojetím modality, které má své kořeny v modální logice. Tato koncepce začíná převládat zejména od druhé poloviny osmdesátých let minulého století; k jejímu rozšíření výrazně přispěla monografie britského autora F. R. Palmera *Mood and Modality* (Palmer, 1986), existuje i aktualizované vydání (Palmer, 2001), řada autorů však dodnes v bibliografii odkazuje na vydání první, případně na obě edice. Přestože, jak již bylo zmíněno, používaná terminologie odkazuje k modální logice a Palmer se v textu odvolává na řadu autorů a jejich výklady modality, nelze tomuto dílu upřít zásadní zásluhy v oblasti interpretace této kategorie a především její aplikace na široký jazykový materiál. I za cenu určité nepřesnosti budeme tedy pro zjednodušení toto pojetí nazývat Palmerovou koncepcí.

Cílem této studie je ověřit, do jaké míry je tato koncepce, pojatá jako univerzální, vhodná pro popis španělského modálního systému v celé jeho šíři a komplikovanosti.

---

* Tato studie vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. P10 Lingvistika, podprogram Románské jazyky ve světle jazykových korpusů.

2. UNIVERZÁLNÍ POJETÍ MODALITY

Palmer neskrývá ambice předložit univerzální pojetí modality aplikovatelné na jazyky celého světa, a to bez ohledu na převládající způsob, jakým je v nich tato kategorie vyjadřována (například pro angličtinu je možné uvažovat na prvním místě o modálních slovesech, v románských jazycích hraje hlavní roli volba slovesného způsobu atd.). Svou práci ostatně uvádí těmito slovy:

„There are two basic assumptions in this work. The first is that it is possible to recognize a grammatical category, that of modality, which is similar to aspect, tense, number, gender, etc. The second is that this category can be identified, described and compared across a number of different and unrelated languages“ (Palmer, 1986, s.1).

Palmerovo pojetí pracuje se dvěma základními okruhy: modalitou epistémickou a modalitou deontickou. Epistémická modalita se pojí s tím, do jaké míry si je mluvčí jist pravdivostí své výpovědi. Palmer pod ni řadí „any modal system that indicates the degree of commitment by the speaker to what he says“ (Palmer, 1986, s. 51).

Kategorie deontické modality je v autorově pojetí rovněž značně rozsáhlá a vedle výpovědí, jež vyjadřují různé stupně vůle, zahrnuje i evaluativy, tedy výpovědi vyjadřující osobní hodnocení mluvčího. Celá klasifikace potom vypadá následovně:

Epistémická modalita	Deontická modalita
<i>Declaratives (deklarativy)</i>	<i>Directives (direktivy)</i>
<i>Judgments (úsudky)</i>	<i>Commissives (komisivy)</i>
<i>Evidentials (evidenciály)</i>	<i>Volitives (volitivy)</i>
<i>Interrogatives (interogativy)</i>	<i>Evaluative (evaluativy)</i>

TABULKA 1: Modalita u Palmera

Pokusíme-li se tuto klasifikaci aplikovat na španělský modální systém, můžeme ke každému Palmerovu podtypu uvést příklad španělské výpovědi. Stranou ponecháme evidenciál, pro jehož vyjádření španělština nedisponuje morfologickými prostředky, a zkoumání jiných možností vyjádření této kategorie ve španělštině by již přesahovalo hranice tohoto článku. Zároveň zdůrazňujeme, že příklady nejsou převzaty od autora, vycházejí pouze z naší interpretace. Palmer sice ve své knize uvádí řadu příkladů ze španělštiny a dalších románských jazyků (zejména italštiny), tyto doklady jsou ale vždy převzaty od jiných autorů, nejsou tedy původní, a navíc se v nich často objevují chyby.¹

¹ Například na s. 125 (Palmer, 1986, s. 125) autor hovoří o užití subjunktivu po slovese *insister* namísto *insistir*. Tamtéž, na s. 153, uvádí jako příklad evaluativu italskou větu *Mi stupisce che non sia fatto vivo*, přestože správně by mělo být *Mi stupisce che non si sia fatto vivo*.

Epistemická modalita		
Deklarativ	<i>Trabaja.</i>	„Pracuje.“
Úsudek	<i>Tal vez trabaje. / Trabajará. / Puede estar trabajando. / Creo que trabaja. / No creo que trabaje.</i>	„Možná pracuje.“ / „Asi bude pracovat.“ / „Může pracovat.“ / „Myslím, že pracuje.“ / „Nemyslím, že by pracoval.“
Interrogativ	<i>¿Trabaja?</i>	„Pracuje?“
Deontická modalita		
Direktiv	<i>Tienes que trabajar. / Debes trabajar.</i>	„Musíš pracovat.“
Imperativ	<i>¡Trabaja!</i>	„Pracuj!“
Komisiv	<i>Te prometo que mañana trabajarás.</i>	„Slibuji ti, že zítra budeš pracovat.“
Volitiv	<i>Quiero que trabajes.</i>	„Chci, abys pracoval.“
Evaluativ	<i>Me alegro de que trabajes.</i>	„Jsem rád, že pracuješ.“

TABULKA 2: Palmerovy typy modality

Na první pohled je zřejmé, že španělské realizace Palmerových typů modality jsou značně nekoherentní, jejich výrazové prostředky se pohybují od morfologických přes suprasegmentální až po lexikální, od systémových po nesystémové. Za jedinou výhodu tohoto pojetí tak můžeme považovat jeho univerzálnost; jednotná terminologie usnadňuje studium modality napříč různými jazyky a přibližuje práce zabývající se modalitou konkrétního jazyka i těm čtenářům, kteří s ním nejsou dobře obeznámeni. Toto zpřístupnění se však dle našeho názoru může stát dvousečnou zbraní, neboť svádí ke zjednodušování dané problematiky. Toho se ostatně dopouští i sám Palmer, například když v kapitole věnované vztahu mezi modalitou a negací zmiňuje užití subjunktivu (konjunktivu) ve španělštině ve větě *No creo que aprenda* a italštině v *Non credo che sia Corelli* (1986, s. 219). Dle našeho názoru není na místě používat italskou větu jako příklad vztahu mezi záporem a modalitou, neboť v italštině by (na rozdíl od španělštiny) bylo užití konjunktivu zcela na místě, i kdyby tato v záporu nebyla (*Credo che sia Corelli*). Tento příklad tak sice není možné označit za chybný, způsob, jímž ho autor prezentuje, aniž by upozornil na poměrně důležitý aspekt, je však problematický.

3. UNIVERZÁLNÍ KONCEPCE MODALITY A JEJÍ APLIKACE NAPŘÍČ JAZYKY

Pokusme se nyní aplikovat tuto koncepci na několik jazyků současně a podívejme se, jaké výsledky nám tento přístup může přinést. Příklady jsou voleny ze španělštiny, italštiny, rumunštiny a angličtiny. Tyto jazyky nebyly vybrány náhodně; důvod, pro který je zkoumána španělština, není vzhledem k zaměření této práce asi třeba dále rozvádět.

Italština byla zvolena, neboť se rovněž jedná o románský jazyk disponující podobnými prostředky vyjádření modality, a bylo by tedy možno očekávat podobné výsledky jako u španělštiny.

Rovněž rumunština byla vybrána s ohledem na její latinské kořeny. Oproti španělštině a italštině na jednu stranu vykazuje množství odlišností, na druhou stranu je však modalita i zde vyjadřována primárně prostřednictvím slovesných modů (im-

perativu, konjunktivu, kondicionálu a presumptivu). Španělština a rumunština tak stojí na pomezí mezi jazyky vzájemně blízkými a jazyky, které příbuznost vykazují jen minimálně či vůbec (připomeňme si Palmerovu tezi citovanou výše, podle níž je modalitu možné porovnávat napříč zcela odlišnými a nepříbuznými jazyky).

Konečně angličtina je volena s ohledem na fakt, že se jedná o Palmerův rodný jazyk a její vliv je v autorově přístupu velmi patrný. Zároveň vyjadřuje modalitu především prostřednictvím modálních sloves, tedy prostředkem, který v románských jazycích rozhodně nedominuje.

Tabulka 3 přináší přehled možných realizací jednotlivých typů modalit tak, jak je uvádí Palmer (opět s vypuštěním evidenciálu), ve španělštině, italštině, rumunštině a angličtině:

	Španělština	Italština	Rumunština	Angličtina
Epistémická modalita				
Deklarativ	<i>Está trabajando.</i>	<i>Sta lavorando.</i>	<i>Lucrează.</i>	<i>He is working.</i>
Úsudek	<i>Tal vez está / esté trabajando.</i>	<i>Forse sta lavorando.</i>	<i>Poate că lucrează.</i>	<i>He may / might be working.</i>
	<i>Puede estar trabajando.</i>	<i>Può stare lavorando.</i>	<i>Poate să lucreze / Poate lucra.</i>	<i>He can / may be working.</i>
	<i>Estará trabajando.</i>	<i>Starà lavorando.</i>	<i>Va (O, A) / Ar / Să fi lucrând // O (A) lucra.</i>	<i>He will be working.</i>
	<i>Creo que está trabajando.</i>	<i>Credo che stia lavorando.</i>	<i>Cred că lucrează.</i>	<i>I think he is working.</i>
	<i>No creo que esté trabajando.</i>	<i>Non credo che stia lavorando.</i>	<i>Nu cred că lucrează / să lucreze.</i>	<i>I don't think he is working.</i>
Interrogativ	<i>¿Trabajas?</i>	<i>Lavori?</i>	<i>Lucrezi?</i>	<i>Do you work?</i>
Deontická modalita				
Direktiv	<i>Tienes que / Debes / Has de trabajar.</i>	<i>Devi lavorare.</i>	<i>Trebuie să lucrezi.</i>	<i>You must / have to / need to work.</i>
Imperativ	<i>¡Trabaja!</i>	<i>Lavora!</i>	<i>Lucrează!</i>	<i>Work!</i>
Komisiv	<i>Te prometo que mañana trabajarás.</i>	<i>Ti prometto che domani lavorerai.</i>	<i>Îți promit că mâine vei lucra.</i>	<i>(I promise) you shall work tomorrow.</i>
Volitiv	<i>Quiero que trabajes.</i>	<i>Voglio che tu lavori.</i>	<i>Vreau să lucrezi.</i>	<i>I want you to work.</i>
	<i>¡Ojalá trabaje / trabajara! // ¡Que trabaje!</i>	<i>(Magari) lavorasse! / Che lavori!</i>	<i>De ar lucra! // (De-ar fi / Bine-ar fi) să lucreze!</i>	<i>May he work! / If only he worked.</i>
Evaluativ	<i>Me alegro de que trabajes.</i>	<i>Sono contento che tu lavori.</i>	<i>Mă bucur că / să lucrezi.</i>	<i>I am glad that you (should) work.</i>

TABULKA 3 Jednotná koncepce modalit a její aplikace napříč jazyky

Tato tabulka je vytvořena na základě situace ve španělštině (první sloupec), ostatní sloupce pak ukazují možnosti vyjádření daného typu modalit v ostatních jazycích, pokud možno i s přihlédnutím k významovým rozdílům rozpoznatelným ve španěl-

štině. Je zcela zřejmé, že tabulka zachycuje pouze „modelové“ realizace daných typů a neklade si za cíl být vyčerpávající.

I při omezeném počtu příkladů je na první pohled zřejmé, že mezi zkoumanými jazyky nedochází ke shodě, a to ani v případě španělštiny a italštiny nebo italštiny a rumunštiny. Projděme si tedy tabulku řádek po řádku a podívejme se na jednotlivé typy modality blíže (vztahy mezi různými vyjádřeními úsudků se nám jeví jako nejsložitější, ponecháme je proto až na úplný konec).

3.1 DEKLARATIVY

Jsou jedním z mála typů modality, kde nacházíme mezi všemi zkoumanými jazyky shodu jak ve formě výrazové, tak ve významu (u zvoleného příkladu sice v případě rumunštiny není možné hovořit o naprosté shodě, neboť nedisponuje morfologickými ani premorfologickými prostředky pro vyjádření španělské opozice *trabaja / está trabajando* „pracuje“ / „právě teď pracuje“, z hlediska modality však toto nehraje žádnou roli).

3.2 INTEROGATIVY

Je zde shoda ve významu, v plánu výrazovém se však shodují pouze románské jazyky (změna slovosledu, intonace), angličtina v tomto případě signalizuje otázku vedle suprasegmentálních prostředků ještě přítomností pomocného slovesa *do*.

3.3 DIREKTIVY

Objektivně i subjektivně pojatou vůli je možno v angličtině i ve španělštině a italštině vyjádřit za pomoci modálních sloves, ve španělštině a italštině za těmito slovesy následuje infinitiv, a konstrukce tak mají povahu slovesných perifrází. Španělští autoři pro tyto konstrukce někdy používají termín modální slovesné perifráze (*perífrasis verbales modales*) a zkoumají je spolu s ostatními opisnými slovesnými vazbami (viz např. Gómez Torrego, 1999; García Fernández — Carrasco Gutiérrez — Camus Bergareche, 2006).

V rumunštině je situace komplikována faktem, že se slovesem *a trebui* „muset“ není možné vytvořit infinitivní polopredikační klauzuli, a je tedy nutné použít vedlejší věty s kongruenčním konjunktivem (*să lucrezi*).

O shodě ve výrazové formě tak můžeme hovořit pouze u prvních tří jmenovaných jazyků, počet modálních sloves se však i zde liší; více jich mají angličtina a španělština, italština disponuje pouze jedním (*dovere*). Mezi španělskými a anglickými modálními slovesy lze navíc najít značné rozdíly.

Ve španělštině je konstrukce s *haber de* + infinitiv pocítována jako knižní a v mluveném jazyce se takřka nevyskytuje, obdobné konstrukce s *tener que* a *deber* jsou ve většině případů synonymní, Gómez Torrego (1999, s. 3352–3353) hovoří až o neutralizaci. K významovým rozdílům dochází jen zřídka — Gómez Torrego zmiňuje případy, kdy jsou tato slovesa v préteritu: „con *tener* se alude a un hecho que se realizó; con *deber* [...] a un hecho no realizado pero deseado: *Tuve que matarlo* (= «me vi obligado

a matarlo, lo maté»). / *Debí matarlo* (= «¡ojalá lo hubiera matado!»)² (Gómez Torrego, 1999, s. 3353).

V angličtině je rozdíl mezi *must* a *have to* modální povahy, Palmer ho vysvětluje následujícím způsobem:

„[...] a contrast can be drawn between *must* and *have to* and between *may* and *can* in terms of speaker involvement, as in:

He must come tomorrow

He has to come tomorrow

You may smoke in here

You can smoke in here

The most natural distinguishing feature is that with *have to* and *can* the speaker is disassociating himself from the obligation or permission, and, by implication therefore, associating himself with it in using *must* and *may*“ (Palmer, 1986, s. 103).

Významový rozdíl se tedy v angličtině odehrává se v rovině zapojení vůle mluvčího, a můžeme tudíž hovořit o opozici subjektivně/objektivně pojatá vůle, ve španělštině je naproti tomu rozdíl v použití jednotlivých modálních sloves spíše stylistický, k modálním rozdílům dochází jen zřídka a jsou jiné povahy než v angličtině.

V této souvislosti je nutné upozornit ještě na jeden důležitý nesoulad mezi situací v angličtině a v románských jazycích. Je třeba si uvědomit, že modální slovesa zde v rámci modality nezauímají stejnou pozici. Zatímco v angličtině jsou primárním prostředkem jejího vyjádření a při jejím zkoumání stojí v centru pozornosti, ve španělštině i v ostatních románských jazycích stojí na prvním místě verbální mody. Modální slovesa tak sice nelze označit za prostředek vysloveně periferní, těžiště modálního systému však leží jinde. Vidíme tedy, že ani zdánlivý soulad, který naznačuje tabulka, nemusí znamenat skutečnou shodu.

3.4 IMPERATIVY

Jde o druhou a poslední shodu co do formy výrazové i do významu, již můžeme v Tabulce 3 najít. Stojí za pozornost, že tato shoda nastává pouze u imperativů a deklarativů, tedy dvou typů modalit, jež Palmer označuje za nepříznakové: „The Imperative is best seen as the unmarked member of the deontic system, or rather of the Directive sub-system, just as the Declarative is the unmarked member of the epistemic system“ (Palmer, 1986, s. 108). Stavět vedle sebe imperativy a deklarativy jako nepříznakové zástupce dvou hlavních typů modality je ovšem problematické. Je-li deklarativ nepříznakový z toho důvodu, že nevyjadřuje nejistotu mluvčího, zdá se nám nelogické spatřovat jeho protějšek v rámci deontické modality v imperativu, jehož primární (a dost možná i jedinou) funkcí je právě vyjádření vůle. Jestliže například španělský imperativ *¡Trabaja!* „Pracuj!“ můžeme považovat za typický příklad deontické modality, deklarativ *Juan trabaja*. „Juan

2 „Pomocí *tener* odkazujeme k ději, který se odehrál; pomocí *deber* k ději, který se neuskutečnil, ale přáli jsme si, aby se tak stalo: *Tuve que matarlo* (= „byl jsem nucen ho zabít, zabil jsem ho“). / *Debí matarlo* (= „kéž bych ho býval zabil““ (překlad autorka).

pracuje“ bychom asi jen těžko označili za modelovou ukázkou modality epistémické. Imperativy a deklarativy se nám tak při vzájemném srovnání jeví spíše jako protikladné.

Ponecháme-li však stranou tento problém, uvidíme, že ke shodě mezi zde porovnávanými jazyky dochází pouze u typů, které — i když odhlédneme od toho, zda jsou, či nejsou nepříznakovými zástupci epistémické a deontické modality — můžeme považovat za nejméně komplikované, a tím i nejméně zajímavé z hlediska lingvistického zkoumání. Všechny ostatní podtypy, které nabízejí širší prostor k diskusi, pokusům o popis apod., jsou v tabulce, jež reprezentuje univerzální pojetí modality se španělštinou jako výchozím jazykem, uspořádány poněkud nesystematicky a tento způsob klasifikace se pro ně nejeví jako zcela vhodný.

3.5 KOMISIVY

Jde o zvláštní případ, kde sice nacházíme shodu (formální i významovou) ve všech porovnávaných románských jazycích, důvod je však ten, že tento typ modality se v nich nerealizuje a je možné ho vyjádřit pouze za pomoci lexikálních prostředků (zde performativního slovesa *prometer / promettere / a promite* „slíbit“). Modální charakter celé výpovědi je však obhajitelný pouze v angličtině díky přítomnosti modálního slovesa *shall*, které umožňuje vypuštění performativního slovesa při zachování komisivního významu.

„Užitím *shall* se mluvčí zaručuje, že (pokud to závisí na něm) děj bude realizován. V různých kontextech tento modální význam nabývá různých odstínů: slibu, rozhodnutí, hrozby aj., např. *I promise to get you that book, you shall have it for your birthday* slibuji, že ti tu knížku seženu, dostaneš ji (máš ji mít) k narozeninám; *I have never cheated and never shall* nikdy jsem nepodváděl a nikdy podvádět nebudu; *he shall regret this* bude toho litovat (postarám se o to).

V současném jazyce se *shall* vyskytuje hlavně v britské angličtině, avšak i zde je ve srovnání s ostatními modálními slovesy řídké“ (Dušková, 2006, s. 199).

V ostatních zkoumaných jazycích dle našeho názoru neexistuje důvod pro vyčleňování tohoto typu modality, všechny uvedené výpovědi je možné charakterizovat jako deklarativy s ilokační funkcí.

3.6 VOLITIVY

3.6.1 APELOVÉ POJATÁ VŮLE

V prvním příkladu nacházíme shodu co do výrazové formy pouze mezi románskými jazyky, kde je modalita výpovědi vyjádřena lexikálně slovesy *querer / volere / a vrea* — „chtít“, které v diktu doprovází kongruenční subjunktiv (konjunktiv).

O formální shodě je však možné hovořit pouze tehdy, když se subjekt věty hlavní neshoduje se subjektem věty vedlejší; v případech, kdy se S_1 rovná S_2 , užívají španělština i itaština polopredikační konstrukce s infinitivem (*Quiero trabajar / Voglio lavorare* „Chci pracovat“), rumunština tuto kondenzaci neumožňuje a vyžaduje i zde kongruenční konjunktiv (*Vreau să lucrez*, doslova „Chci, abych pracoval“).

Angličtina naopak po slovesu *want* vyžaduje infinitivní vazbu vždy (konstrukce s vedlejší větou obsahovou a eventuálně i konjunktivem by však byla možná například se slovesem *wish* — *I wish it was / were true*).

3.6.2 NEAPELOVĚ POJATÁ VŮLE

Ve druhém příkladu, který naznačuje možnosti vyjádření vůle pojaté neapelově, jsme svědky značného nesouladu mezi zkoumanými jazyky.

Základní způsoby vyjádření tohoto typu modaloty jsou ve španělštině dva. Jedním z nich je užití lexikálního výrazu *ojalá* „kéž by“, za nímž následuje kongruenční subjunktiv. V závislosti na míře pravděpodobnosti, s jakou může dojít k realizaci propozice, volí potom mluvčí mezi subjunktivem přítomným (vyšší pravděpodobnost) a subjunktivem imperfekta (nepravděpodobná realizace). Druhou možností je pak konstrukce s částicí *que*, za níž následuje opět subjunktiv s deziderativní funkcí (za určitých podmínek je možné použít pouze tvaru subjunktivu bez uvození částicí či lexikálním vyjádřením vůle, tyto případy jsou však v současném jazyce málo časté).

Italština užívá v práci větách pouze konjunktiv imperfekta (není tedy schopna systémově postihnout významový rozdíl mezi španělským *ojalá trabaje / ojalá trabajara*). Uvození konstrukce výrazy typu *magari* či *se solo* je zde pouze fakultativní. Druhou možností je konstrukce odpovídající španělskému *¡Que trabaje!* „Ať pracuje!“, tedy částice *che* následovaná konjunktivem.

Také v rumunštině mohou být práci věty uvozeny ekvivalenty španělského *ojalá* (v úvahu přicházejí výrazy jako *de-ar fi* či *bine-ar fi*), jejich užití však není povinné, konjunktiv zde může stát samostatně, čímž se přibližuje druhému španělskému typu *¡Que trabaje!*. Srovnajme příklad z paralelního korpusu:

¡Ojalá el Consejo también asuma su responsabilidad!
Să își asume responsabilitatea și Consiliul!³
(ÚČNK: *InterCorp*, cit. 20.05.2013)

Modálnost je v konstrukci opět signalizována konjunktivem, na rozdíl od italštiny je zde však užíváno konjunktivu přítomného. Významová opozice mezi konjunktivem přítomným a minulým není modální, jako je tomu ve španělštině, nýbrž časová. Srovnajme:

¡Ojalá trabaje! = Kéž pracuje! (je možné, že pracuje)
¡Ojalá trabajara! = Kéž by pracoval! (je nepravděpodobné, že pracuje)
Să lucreze! = Kéž pracuje!
Să fi lucrat! = Kéž by býval pracoval!

Jinou možností vyjádření neapelově pojaté vůle v rumunštině je typ *De ar lucra!*, tedy konstrukce tvořená spojkou *de*, za níž následuje podmiňovací způsob. Tento typ se co do formy výrazové zcela odlišuje od ostatních dosud probíraných, neboť v něm není užito konjunktivu, a z tohoto úhlu pohledu tak ve španělštině i italštině postrádá protějšek.

3 „Kéž převezme svou odpovědnost i Rada“ (text české verze v korpusu *InterCorp*).

V angličtině existuje v obdobných výpovědích možnost užití modálního slovesa *may*, výsledná konstrukce je však knižní povahy a v mluvené řeči se vyskytuje zřídka. Dušková zmiňuje jako častěji užívanou alternativu věty s *if only*, po kterém následuje préteritum, v případě slovesa *be* i konjunktiv préterita (cf. Dušková, 2006, s. 335). Ty by bylo teoreticky možné považovat za protějšek španělských konstrukcí s *ojalá*, na korpusu se však jako jejich ekvivalent nejčastěji objevují podřadná souvětí s *wish*:

I wish I had that kind of power.
Ojalá tuviera tanto poder.
(ÚČNK: *InterCorp*, cit. 20.05.2013)

3.7 EVALUATIVY

Ponechme na tomto místě stranou poněkud sporné zařazení evaluativů do oblasti deontické modality a zaměřme se na způsoby jejich vyjádření ve sledovaných jazycích.

O výrazové i významové shodě můžeme hovořit pouze u španělštiny a italštiny, kde je subjektivní hodnocení shodně vyjádřeno lexikálním prostředkem (*me alegro / sono contento* „jsem rád“), který je v diktu doprovázen kongruenčním subjunktivem (konjunktivem). Jakkoli tato kongruence není zcela povinná a v určitých kontextech je od ní možné upustit, varianta s modální kongruencí je nade vši pochybnost variantou standardní a možnosti jejího rozvolnění jsou velmi omezené.

Jiná situace je v rumunštině, kde je užití konjunktivu sice možné, není však obligatorní, a varianta bez modální kongruence v úzu převažuje. Rumunský subkorpus paralelního korpusu *InterCorp* uvádí 285 případů, kdy po slovese *a se bucura* „být rád“ bezprostředně následuje spojka *că* + indikativ proti 108 výskytům spojky *să* + konjunktiv, kongruenční modus se zde tak objevuje pouze v přibližně jedné čtvrtině případů (ÚČNK: *InterCorp*, cit. 15. 05. 2013).

Angličtina může modální charakter této konstrukce signalizovat modálním slovesem *should*, nicméně jeho užití v tomto typu konstrukce je spíše výjimečné: v anglickém subkorpusu *InterCorpu* se v konstrukci *s to be glad* vyskytuje pouze jednou: „The boy felt perfectly at home, and he was glad that he should see all this of which he had heard so much“ (ÚČNK: *InterCorp*, cit. 15. 05. 2013).

3.8 ÚSUDKY

Bezpochyby nejkomplicovanější kategorie, kde nacházíme velké množství odlišností mezi zkoumanými jazyky. Španělština může úsudky vyjádřit několika způsoby:

3.8.1 VĚTA JEDNODUCHÁ OBSAHUJÍCÍ LEXIKÁLNÍ VYJÁDŘENÍ NEJISTOTY (TAL VEZ, QUIZÁS, PROBABLEMENTE ATP.), ZA NÍMŽ SE MŮŽE OBJEVIT KONGRUENČNÍ SUBJUNKTIV

Frekvence výskytu subjunktivu je závislá na míře nejistoty, již chce mluvčí vyjádřit, i na charakteru konkrétního modalizátoru; existuje zde tedy významová opozice mezi *Tal vez esté trabajando* „Možná pracuje_{subj.}“ a *Tal vez está trabajando* „Možná pra-

cuje_{ind}“, již italština ani rumunština nejsou schopny systémovými prostředky zachytit. Nesmíme se nechat zmást na první pohled obdobnými rumunskými konstrukcemi: *Poate că lucrează / Poate să lucreze* — zatímco v prvním příkladu s indikativem funguje *poate* jako adverbium, a je tedy ekvivalentem španělského *tal vez*, ve druhém případě, kdy se v diktu objevuje konjunktiv, je *poate* třetí osobou singuláru slovesa *a putea* „moci“, a jedná se zde tudíž o podřadné souvětí — více k otázce adverbializace slovesného tvaru *poate* viz Zafiu (2006).

Významový rozdíl do jisté míry srovnatelný se španělskou opozicí *Tal vez está / esté trabajando* je možné najít v angličtině, kde je rozdílná míra pravděpodobnosti vyjadřována za pomoci *may* (vyšší míra pravděpodobnosti) a *might* (menší pravděpodobnost).

3.8.2 KONSTRUKCE S MODÁLNÍM SLOVESEM

Vyjádření epistémické modaloty za pomoci modálního slovesa je možné ve všech zkoumaných jazycích. Modelovým příkladem může být konstrukce se španělským slovesem *poder* „moci“ a jeho protějšky *potere // a putea // can / may*. Shodu ve formě výrazové i ve významu však nacházíme pouze mezi španělštinou a italštinou, které v tomto případě vyžadují polopredikační konstrukci s infinitivem.

Rumunské *a putea* tuto kondenzaci sice také umožňuje (*Poate lucra* „Může pracovat“), konkuruje jí však konstrukce s vedlejší větou a diktálním konjunktivem (*Poate să lucreze*, doslova „Může, aby pracoval“).

Shodu ve formě výrazové nacházíme i v angličtině, kde proti španělskému *poder* mohou stát modální slovesa *can* a *may*. Opět však mezi jazyky nacházíme odlišnosti. Na prvním místě je třeba zmínit významový rozdíl mezi *can* a *may*, který španělština není schopna rozlišit:

„Možnostní užití *can* se stýká s možnostním významem *may*. Rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že *can* vyjadřuje možnost teoretickou („je možné, aby“), kdežto *may* možnost faktickou („je možné, že“), avšak v mnoha případech se tyto rozdíly stírají, takže jsou obě slovesa zaměnitelná. Liší se též stylisticky, *may* je příznačné pro formální styl (knižní jazyk, zejména odborný). Např. *the weather can change* (počasí se může změnit) je obecný výrok o počasí (povaha počasí je taková, že zahrnuje měnlivost), kdežto *the weather may change* (počasí se může změnit, je možné, že se počasí změní) spíše odkazuje na jednotlivou příležitost“ (Dušková, 2006, s. 186).

Zároveň je třeba znovu připomenout fakt, na který již bylo upozorněno v souvislosti s direktivy — při zkoumání modaloty různých jazyků je nutné mít na paměti, že modální slovesa jsou pouze jedním z prostředků jejího vyjádření, a zatímco v angličtině zaujímají v tomto směru nepochybně první místo, v románských jazycích je třeba pozornost zaměřit jinam. Je-li věta *He may be working* pro angličtinu typickým představitelem epistémické modaloty, o španělské *Puede estar trabajando* už totéž tvrdit nemůžeme, centrum španělského modálního systému totiž nepředstavují modální slovesa, nýbrž slovesné způsoby.

3.8.3 KONSTRUKCE S PROBABILITIVEM

Probabilitiv je termín užívaný Zavadilem (1975, 1979b, 1980, 1995; Zavadil — Čermák 2008, 2010) v návaznosti na Mariner Bigorru (1972). V prezentu je formálně shodný s indikativem futura, jeho funkce je však odlišná. Vyjadřuje modální význam probabilitivní, který „charakterizuje děj predikátoru jako domněle nebo pravděpodobně realizovaný“ (Zavadil — Čermák, 2010, s. 251). Mnozí gramatikové v této souvislosti nehovoří o samostatném slovesném způsobu, nýbrž o přeneseném použití futura. Často bývá užíván termín *epistémické futurum*, RAE (2009, s. 1771–1776) používá název *futuro de conjetura*. Označení „epistémické futurum“ považujeme za zavádějící a Zavadilovu argumentaci pro uznání probabilitivu jako samostatného modu za velmi přesvědčivou, budeme proto nadále používat tohoto termínu jak pro španělštinu, tak pro italštinu.

V prezentu můžeme v případě italštiny a španělštiny hovořit o shodě ve formě výrazové (paradigma *hablaré / parlerò*), v préteritu je situace komplikovanější (jsou zde rozdíly v časových rovinách, které jednotlivá paradigmatata pokrývají) a její objasnění by vyžadovalo více prostoru, než kolik je mu vzhledem k zamýšlenému rozsahu této práce možné nabídnout, proto se nadále budeme zabývat pouze probabilitivem přítomného času.

U tohoto slovesného způsobu nalezneme rozdíly v tázacích větách, v nichž italština může pro posílení nejistoty užít konjunktivu, zatímco španělština v tomto kontextu připouští pouze probabilitiv. Srovnajme příklad z korpusu:

Che sia il visitatore preannunciato dalle vostre parole?
¿Será el visitante anunciado antes por vuestras palabras?⁴
(ÚČNK: *InterCorp*, cit. 22.05.2013)

Podrobná analýza užívání probabilitivu ve španělštině a italštině by patrně poukázala i na další drobné rozdíly, nicméně taková studie by již překračovala hranice této práce. Můžeme tedy hovořit o převládající shodě co do formy i významu, musíme však mít na paměti, že tato shoda není absolutní.

V rumunské gramatice se pro slovesný způsob, pomocí kterého „procesele sunt prezentate ca *posibile, probabile, virtuale*”⁵ (Guțu Romalo, 2008, s. 376), ujal termín *presumptiv* (rum. *prezuntiv*). Rumunské gramatiky, včetně *GALR*, mu většinou přiřazují status verbálního modu.

Paradigma rumunského *presumptivu* tvoří v prezentu čtyři formy:

- a) struktura homonymní s jedním z typů rumunského futura (zde můžeme hovořit o formální shodě se španělským probabilitivem): *o (a) lucră*
- b) struktura s charakterem opisné vazby, jejímž prvním komponentem je budoucí čas od slovesa *a fi* „být“ následovaný gerundiem: *va (o, a) fi lucrând*
- c) podobná struktura, v níž je však první element homonymní s prvními dvěma komponenty rumunského podmiňovacího způsobu minulého + gerundium: *ar fi lucrând*

4 „Bude to ten host, jehož předpověděla vaše slova?“ (překlad autorky článku); „Kterého hosta předpovídají vaše slova?“ (text české verze v korpusu *InterCorp*).

5 „Procesy jsou představovány jako *možné, pravděpodobné, neskutečné*“ (překlad autorka).

d) obdobná struktura, která je tvořena první dvěma komponenty minulého konjunktivu, opět doprovázenými gerundiem — *să fi lucrând*

V préteritu existují dvě paradigmaty presumptivu, z nichž jedno je formálně shodné s antefuturem (*va fi lucrât*), druhé s minulým kondicionálem (*ar fi lucrât*).

Jednotlivé formy se mezi sebou liší co do četnosti užití, GALR zmiňuje jako nejčastěji používaný typ *va fi lucrând*, zatímco typ *să fi lucrând* se podle ní vyskytuje zřídka (cf. Guțu Romalo, 2008, s. 373–374), rozdíly však najdeme i v možnostech jejich kolokace.

Zafiu (2011) upozorňuje na řadu kontextů, v nichž jednotlivé typy není možné zaměňovat a svá pozorování shrnuje do následujícího závěru:

„Din punct de vedere semantic, perifrazele cu gerunziul nu au, așadar, în comun mai mult decât au în genere prezumtivul, condiționalul și conjunctivul, în opoziție cu indicativul — respectiv, capacitatea de a construi enunțuri care indică diferite tipuri de incertitudine, de irealitate. Exemplele de mai sus arată că perifrazele cu gerunziul nu se pot substitui reciproc în același context (cu o singură excepție, a interogației dubitative).“ (Zafiu, 2011, s. 7)⁶

Podrobná analýza shod a rozdílů v užití španělského probabilitivu a rumunského presumptivu je opět mimo vymezené cíle této práce. Podobně jako v předchozím případě se můžeme spokojit s tvrzením, že základní funkce tohoto slovesného modu jsou v obou jazycích stejné, je však jisté možné najít dílčí rozdíly v použití. Znovu můžeme zmínit tázací věty, ve kterých rumunština může nahradit španělský probabilitiv konjunktivem:

Ahora veamos: ¿Cuál será la naturaleza de ese fenómeno luminoso?

Să vedem acum: care să fie natura acestui fenomen luminos?

(ÚČNK: *InterCorp*, cit. 23.05.2013)

Také v angličtině je možné pro vyjádření pravděpodobnosti použít konstrukce formálně shodné s futurem: „*Will* jako prostředek modality jistotně vyjadřuje děj pravděpodobný, zakládající se na úsudku mluvčího, např. věty *that will be the postman* (to bude listonoš / to je asi listonoš) může mluvčí užít v situaci, zvoní-li někdo v době, kdy chodívá listonoš“ (Dušková, 2006, s. 200–201).

Podobně pro vyjádření pravděpodobnosti v minulosti mohou španělština i angličtina užít tvarů vypůjčených od indikativu antefutura:

6 „Ze sémantického hlediska nemají perifráze s gerundiem mezi sebou společného více, než mají obecně presumptiv, kondicionál a konjunktiv — tedy schopnost vytvářet výpovědi, které indikují různé typy nejistoty, nereálnosti. Výše zmíněné příklady ukazují, že perifráze s gerundiem nemohou v témže kontextu zastupovat jedna druhou (pouze s výjimkou dubitativní otázky)“ (překlad autorka).

7 „Jaká bude asi povaha tohoto světelného jevu?“ (překlad autorky článku); „Jaká je podstata tohoto světelného jevu?“ (text české verze v korpusu *InterCorp*).

'He will have guessed, surely?' said Merry.
 Se lo habrá imaginado, supongo -dijo Merry-.
 (ÚČNK: *InterCorp*, cit. 23.05.2012)

Jako v případě italštiny a rumunštiny, i zde musíme konstatovat, že podrobnější zkoumání situace ve španělštině a angličtině by pravděpodobně v tomto směru odhalilo dílčí rozdíly mezi oběma jazyky, v plánu významovém je však možné mluvit o většinové shodě.

Závěrem tedy můžeme říci následující: ve všech zkoumaných jazycích se objevují konstrukce, které se svým významem i formou podobají španělským výpovědím, které Zavadil nazývá výpovědmi s modálním významem probabilitivním. Nejširším spektrem prostředků pro jeho vyjádření disponuje rumunština, kde navíc některá z paradigmat presumpтиву nejsou parazitní, a díky tomu snadno identifikovatelná. Dle našeho názoru je toto hlavním důvodem, proč je v rumunštině presumpktiv uznáván jako slovesný způsob častěji než probabilitiv ve španělštině i italštině, byť jejich funkce jsou srovnatelné.

Zároveň je však třeba upozornit, že i zběžná analýza užití tohoto slovesného způsobu ve zkoumaných jazycích odhalila dílčí odlišnosti v jeho používání. Je tedy nutné mít na paměti, že, ostatně jako v případě ostatních slovesných způsobů, shoda v jeho základní funkci, neznamená shodu ve všech možnostech jeho užití.

3.8.4 KONSTRUKCE S VEDLEJŠÍ VĚTOU OBSAHOVOU

Další možností, jak ve španělštině vyjádřit úsudek, je podřadné souvětí, v němž hlavní věta obsahuje lexikální vyjádření nejistoty, ve větě vedlejší se pak za určitých okolností může objevit kongruenční subjunktiv.

3.8.4.1 KLADNÁ VĚTA

Pro španělštinu jsme jako příklad zvolili věty se slovesem *creer* „myslet“. To patří do skupiny výrazů, které, jsou-li užity v oznamovací větě v kladném tvaru, prakticky vylučují užití diktálního subjunktivu (jeho výskyt není vyloučen stoprocentně, jeho případné použití je však velmi příznakové a řada rodilých mluvčích ho nepovažuje za přijatelné — k tomu např. Sastre Ruano, 1997, s. 81). Ve španělštině tedy tato konstrukce vypadá následovně:

Creer + que + Vf_{ind}

Podobně v rumunštině:

A crede + că + Vf_{ind}

V italštině je naproti tomu nepříznakovou variantou konstrukce, v níž se v diktu objevuje kongruenční konjunktiv. Užití indikativu prézentu opět není zcela vyloučeno

(zejména v mluveném projevu — viz např. Wandruszka, 1991, s. 434), konjunktiv je však gramatikami preferován. V případech, kdy děj věty hlavní časově předchází ději věty vedlejší, je možné užití indikativu futura:

„Il congiuntivo può essere sostituito anche dal futuro senza che con ciò si produca un'essenziale modificazione stilistica o di contenuto. Questa sostituzione ha luogo soprattutto se ciò che accade nella frase dipendente è univocamente indicato come posteriore“⁸ (Wandruszka, 1991, s. 434).

Jde tedy o tuto konstrukci:

Credere (+ che) + Vf_{konj/fut}

Lze obecně konstatovat, že v přímo modálních souvětích je italština modálně citlivější (tj. užívá modální kongruence i po slovesech, jejichž španělské protějšky diktační subjunktiv nevyžadují). To však v důsledku vede k formalizaci užívání konjunktivu oproti španělštině, která je pomocí alternace mezi subjunktivem a indikativem schopna odlišit mnohdy i velmi subtilní významové rozdíly.

3.8.4.2 ZÁPORNÁ VĚTA

Situace se mění, je-li sloveso *creer* v záporu. V první osobě je pro španělštinu nepřiznakovou variantou subjunktiv, indikativ bývá gramatikami hodnocen jako nevhodný (viz např. RAE, 2009, s. 1910). V ostatních osobách je volba modu závislá na přesvědčení mluvčího o pravdivosti propozice představené ve větě hlavní, pro zjednodušení však v této chvíli tyto situace ponecháme stranou.

V italštině „la possibilità del congiuntivo dopo *credere* aumenta in caso di negazione. Mediante la negazione *credere* è trasposto dall'ambito epistemico positivo a quello negativo e la verità della frase dipendente è messa in dubbio“⁹ (Wandruszka, 1991, s. 435).

V tomto případě tedy můžeme hovořit o shodě mezi španělštinou a italštinou:

No creo + que + Vf_{subj}
Non credo (+ che) + Vf_{konj}

Naproti tomu v rumunštině po (*eu*) *nu cred* „(já) si nemyslím“ výrazně převládá užití indikativu — v rumunské části *InterCorpu* jsme našli pouze jedenáct výskytů konstrukce *nu cred să + Vf_{konj}* (ÚČNK: *InterCorp*, cit. 26. 05. 2013). Epistémický charakter

8 „Konjunktiv může být nahrazen také futurem, aniž by to způsobilo zásadní modifikaci stylistickou či obsahovou. K tomuto nahrazování dochází zejména tehdy, kdy děj věty vedlejší je jednoznačně indikován jako následný“ (překlad autorka).

9 „Možnost výskytu konjunktivu po *credere* je vyšší v případě negace. Skrze negaci přechází *credere* z oblasti epistémicky pozitivní do negativní a pravdivost vedlejší věty se zpochybňuje“ (překlad autorka).

výpovědi je zde tak ve většině případů signalizován pouze lexikálně (podobně je tomu v angličtině, a to i ve větách kladných), zatímco španělština i italština preferují kombinaci prostředku lexikálního (slovesa *no creo / non credo*) s morfologickým (diktální subjektiv / konjektiv).

4. ZÁVĚRY

Předchozí pozorování nás přivádějí k závěru, že jednotná koncepce modalit není pro vyčerpávající popis modálního systému vhodná, neboť univerzální terminologie problematiku zjednodušuje a není schopna brát v potaz specifika konkrétního jazyka.

Tabulka 3 jasně ukázala, že i mezi jazyky příbuznými nacházíme v oblasti modalit značné rozdíly, které koncepce, jež nebyla vypracována s ohledem na daný jazyk, stírá.

Zároveň musíme zopakovat, že přestože se analýzy představené na předchozích stranách zdaleka nevěnovaly všem možnostem vyjádření modalit ve zkoumaných jazycích (na řadě míst jsme nechávali stranou problematičtější aspekty a věnovali se pouze modelovým příkladům), s výjimkou imperativů a deklarativů jsme nenarazili na oblast, kterou by toto pojetí bylo schopno popsat v celé její šíři a napříč všemi čtyřmi jazyky. Často i drobné rozdíly dle našeho názoru poukazují na mnohem závažnější fakt, že jednotlivé typy modalit jsou v různých jazycích vyjadřovány různými způsoby, které spolu nejsou vždy srovnatelné, a ostatně ani místo, které tyto typy zaujímají uvnitř modálního systému, není vždy rovnocenné (srovnejme například evaluativy ve španělštině a angličtině). Jasně jsme viděli, že některé typy modalit, o nichž bylo pojednáváno, by si v rámci jednoho jazyka zasloužily mnohem podrobnější analýzu, která by byla například schopna ukázat, jaké prostředky jejich vyjádření je možné považovat za centrální a které stojí spíše na pozadí, jakou pozici v rámci modálního systému zaujímá daný typ modalit v porovnání s ostatními a podobně.

V zájmu zachování objektivnosti je na tomto místě třeba konstatovat, že většina autorů pracujících s univerzálním pojetím modalit upouští od členění dvou základních typů modalit (epistémické a deontické) na jednotlivé subtypy, které uvádí Palmer a s nimiž pracuje i naše tabulka. Takové řešení však podle nás situaci nijak neulehčuje, právě naopak. Stačí se podívat například na šíři prostředků pro vyjádření deontické modalit. I při zběžném pohledu nám musí být jasné, že výpovědi typu *Quiero que trabajes. / Tienes que trabajar. / ¡Trabaja!*¹⁰ nelze v žádném případě považovat za rovnocenné, a to ani z hlediska jejich výrazové formy, ani z hlediska jejich významu, potažmo situací, v nichž je jich možno použít. Jednotná koncepce modalit dle našeho názoru velmi znesnadňuje analýzu těchto rozdílů, ačkoli právě ty by při podrobném zkoumání modalit konkrétního jazyka měly stát ve středu zájmu.

Jsme si vědomi toho, že modalita je kategorií velmi širokou a komplikovanou a že její jisté zjednodušení, kupříkladu v článcích věnovaných širšímu lingvistickému publiku (tedy nejen lingvistům specializovaným na jazyk, o němž je pojednáváno), se tak může jevit jako zcela oprávněné. Pochybnosti vyvolává spíše otázka, zda jsou si všichni autoři těchto prací i jejich čtenáři tohoto zjednodušení vědomi.

10 „Chci, abys pracoval. / Musíš pracovat. / Pracuj!“

Vezmeme-li za příklad španělský modální systém, jako optimální se nám pro jeho popis jeví již zmiňovaná koncepce Zavadilova (1968, 1975, 1979a, 1979b 1980, 1995; Zavadil — Čermák, 2008, 2010), neboť se zaměřuje pouze na španělštinu, a je tak schopna brát do úvahy i velmi specifické rysy modalit tohoto jazyka, k jejichž popisu je, mimo jiné, zapotřebí i mnohem přesnější terminologie, než jakou je schopna nabídnout koncepce Palmerova.

BIBLIOGRAFIE

- Český národní korpus — InterCorp. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 15-26.05.2013, dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- DUŠKOVÁ, L. (2006): *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. 3 vyd. Praha: Academia.
- GUȚU ROMALO, V. (ed.) (2008): *Gramatica limbii române I: Cuvântul*. Tiraj nou, revizuit. București: Editura Academiei Române.
- MARINER BIGORRA, S. (1972): Triple noción básica en la categoría modal castellana. *Revista de Filología Española*, 54, s. 209–252.
- PALMER, F.R. (1986): *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PALMER, F.R. (2001): *Mood and Modality. Second Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RAE (2009): *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros.
- SASTRE RUANO, M.Á. (1997): *El subjuntivo en español*. Salamanca: Colegio de España.
- WANDRUSZKA, U. (1991): Frasi subordinate al congiuntivo. In: L. RENZI — G. SALVI (eds.), *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale; La subordinazione*. Bologna: Mulino, s. 415–481.
- ZAFIU, R. (2006): Observații asupra originii și a evoluției adverbului modal *poate*. In: M. SALA (ed.), *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor*. București: Editura Academiei Române, s. 478–490.
- ZAFIU, R. (2011): Interpretări gramaticale ale prezumtivului. [online]. [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://www.unibuc.ro/prof/zafiu_r/docs/2011/aug/02_15_43_09Interpretari_prezumt_RZafiu.doc>.
- ZAVADIL, B. (1968): Medios expresivos de la categoría de modalidad en español. *Ibero-Americana Pragensia*, 2, s. 57–86.
- ZAVADIL, B. (1975): Ensayo de una interpretación funcional de los modos españoles. *Romanistica Pragensia*, 9, s. 143–177.
- ZAVADIL, B. (1979a): La delimitación de la categoría de modalidad. *Ibero-americana Pragensia*, 12, s. 51–88.
- ZAVADIL, B. (1979b): Sobre algunos aspectos dinámicos del sistema modal castellano. *Romanistica Pragensia*, 12, s. 109–116.
- ZAVADIL, B. (1980): *Kategorie modalit ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova.
- ZAVADIL, B. (1995): *Současný španělský jazyk, II. Základní slovní druhy: slovesa*. Praha: Karolinum.
- ZAVADIL, B. — ČERMÁK, P. (2008): *Sintaxis del español actual*. Praha: Karolinum.
- ZAVADIL, B. — ČERMÁK, P. (2010): *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum.